

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 425-444
ISSN: 1302-6879

II. Abdülhamid'in Ülke Yönetiminde Yeni Bakış Açısı: Avrathisari Kazası Örneğinde İhtiyaçlar ve Kaynakların Tespiti

Abdulhamid II's New Perspective in the State Administration: Determining Needs and Resources in the Example of Avrathisari District Determining Needs and Resources in the Example of Avrathisari District

• İbrahim SERBESTOĞLU* Abidin TEMİZER**

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun/Türkiye.
Assoc. Prof., Ondokuz Mayıs University Çarşamba Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Samsun /Turkey.
ibrahimserbest53@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-7431-1678

**Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Burdur/Türkiye.
Assoc. Prof., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Science and Letters, Department of History, Burdur /Turkey.
abitem@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5708-3132

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
05/01/2021
Kabul Tarihi / Date Accepted:
15/02/2021
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2021

Atf: Serbestoğlu, İ. & Temizer, A. (2021). II. Abdülhamid'in Ülke Yönetiminde Yeni Bakış Açısı: Avrathisari Kazası Örneğinde İhtiyaçlar ve Kaynakların Tespiti. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 425-444

Citation: Serbestoğlu, İ. & Temizer, A. (2021). Abdulhamid II's New Perspective in the State Administration: Determining Needs and Resources in the Example of Avrathisari District. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 425-444

Öz

Bu çalışmanın amacı Sultan II. Abdülhamid'in uyguladığı politikaların altyapısını, Avrathisari Kazası örneğinden tespit etmektir. Sultan Abdülhamid, amcası Abdülaziz ve ağabeyi Murad'ın tahtan indirilmelerinden kısa süre sonra padişah olmuştur. Saltanata giden süreçte kendisine bu yolu açanların şartlarına evet demesine rağmen, iktidara geldiğinde kendi politikalarını hayata geçirmeye çalışmıştır. Tanzimat reformlarının aksine Babıali'yi değil *Saray*'ı yönetim merkezine taşımıştır. Yönetim merkezinin Tanzimat öncesi gibi saraya kaydırılması ve kendi bürokratik kadrolarını oluşturması Sultan II. Abdülhamid'in *müstebit*, devrinin de *istibdat* dönemini olarak anılmasına yol açmıştır. Oysa Sultan'ın ilk talimatlarından birisi, Yıldız'dan idare edeceği ülkenin ihtiyaçlarını ve imkânlarını tespit etmektir. Taşradan gelen yazılarda vilayet, sancak ve kaza bazında ihtiyaçlar belirtildiği gibi, ihtiyaçları finanse edecek veya Sultan'ın eli kolu olabilecek halkın ileri gelenleri de listelenmiştir. Yine bu minvalde Abdülhamid'in üzerinde önemle durduğu ülke nüfusu da Sultan'ın bilgi talep ettiği öncelikli alanlardan birisidir. Çalışmada, Sultan II. Abdülhamid'in Osmanlı vilayetlerinden talep ettiği ve yönetimi esnasında üreteceği politikaların altyapısını oluşturan envanterler, Osmanlı Arşiv belgelerine dayalı olarak tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Avrathisari, nüfus, Yıldız Sarayı.

Abstract

The aim of this study is to determine the spectrum of the policies implemented by Sultan Abdulhamid II from the example of the Avrathisarı (Kilkis) Kaza. Sultan Abulhamid II became a sultan in a short time after his uncle Abdulaziz and his brother Murad were dethroned. In the process leading to the sultanate, he approved the policies of his companions who supported his way to the throne. However, when he came to power, he tried to implement his own policies and, contrary to the reforms of the Tanzimat, he moved to the Yıldız Palace the center of administration, not the Porte. The fact that the administrative center was shifted to the palace as before the Tanzimat and formed its own bureaucratic staff caused Sultan Abdulhamid to be referred to as the tyrant and his era as the period of tyranny. From Yıldız Palace he managed the necessities and possibilities of the country. In the documents from the provinces are listed their needs, also sanjaks and accidents are stated. In these documents are listed the notables who can finance the needs or who can be the Sultan's companions. Abdulhamid II also insisted on census and made it a priority. In this paper we analyzed this information using the documents obtained from the Ottoman Archive.

Keywords: Abdulhamid II, Avrathisarı (Kilkis), population, Yıldız Palace.

Giriş

II. Abdülhamid, Türk tarihinde hakkında tartışma yapılan devlet büyüklerinden birisidir. İktidara gelişi, uyguladığı yönetim stratejisi, ideolojisi ve tahtan indirilişi şüphesiz daha çok çalışmaya konu olacak sorular ve sorunlar içermektedir. Kendi dünyasında bir şehzade iken, Sultan Abdülaziz'in katledilmesiyle başlayan ve V. Murad'ın kısa sürede tahtan indirilmesiyle sonuçlanan iktidar kavgalarının sonucunda II. Abdülhamid otuz dördüncü Osmanlı padişahı olmuştur (Küçük, 1998: 216-224). Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı Osmanlı'nın mali tükenmişliğinin yanında toprak bütünlüğünün de yok olmaya başladığı bir dönemde gerçekleşmişti. Dış düşmanlar kadar dikkat edeceği bir şeyin de içteki iktidar ortağı/muhalefet olduğunun farkındaydı. XIX. yüzyıl küreselleşmeyle birlikte dünyayı hızla değiştiriyordu. Değişimin hızı farklı olsa da Osmanlı coğrafyası bundan uzak değildi. İdarî alanda Tanzimat reformları (Akyıldız, 2018), bağımlılıkla birlikte büyümeyi gerçekleştirecek liberal ekonomik politikalar yaklaşık yarım asırdır Osmanlı Devleti'nin yeni yönünü belirliyordu (Pamuk, 2007: 3-28). Sultanların isimleri, politika üreten kurumların ve devlet adamlarının gölgesinde kalmıştı. Devlet, Osmanlıların değil; Osmanlıları devletin bir parçası, en büyük memuru idi.

Sultan II. Abdülhamid, yönetim açısından klasik dönem Osmanlı padişahlarının anlayışına sahipti. Mutlak iktidarının devletin bekası için çare olacağını düşünüyordu. Devletin, kurumlara yerleşmiş ve devleti

yıkıma götüren Tanzimat zihniyetine sahip bürokratlardan kurtulması gerektiğini düşünüyordu (Hanioğlu, 2006: 3-7). Sarayın halk ile el ele vererek, köklerinden gelen şanlı tarihiyle yeni bir şahlanış yaşatacağına inanıyordu.¹ Üstelik iktidarının ilk yıllarında kendisini tahta çıkartan ekibin politikalarıyla yüzleşmiş ve bunlardan kurtulmanın gereğini de görmüştü. Nitekim Balkanlar'daki olaylar, 93 Harbi, kendisine karşı yapılan darbe girişimleri iktidarın ve alternatif bürokrasinin Yıldız'a taşınmasında önemli bir gerekçeydi (Georgeon, 2006: 69-143). Sultan, iktidarı Yıldız'a taşırken aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu durumun fotoğrafını da çekiyordu. Tahta çıktığı ilk yıllardaki nüfus artışı, kaza bazında ihtiyaçlar ile birlikte *servet*, *haysiyet* ve *emlak* sahiplerinin tespitini yaptıran Sultan II. Abdülhamid, iktidarında izleyeceği politikaların altyapısını ve gerekçesini somutlaştırmıştır.

1. Yıldız İktidarına Hazırlık: Envanter Çalışması

Tanzimat'ın ilanından itibaren gerek İstanbul gerekse taşrada hummalı bir çalışma başlatılmıştı. Şehirlerin tepeden tırnağa modernizasyonuna girişilmişti. Karayollarındaki çalışmaları demiryolu çalışmaları, limanların inşası izliyordu. Devlet hükümet konaklarıyla taşrada varlığını somutlaştırırken, parklarla halka yeni buluşma ve dinlenme tesisleri sunuyordu. Maliyeden hukuka, bayındırlıktan çevreye, tarımdan eğitime kadar önemli düzenlemeler ve yatırımlar yapıyordu (Tekeli ve İlkin, 2010: 1-14; Özcan, 2006: 149-180; Barlak, 2019: 333-345; Duymaz, 2017: 44). Uygulamaları denetlemek için taşraya müfettişler gönderiliyor; bununla da yetinilmeyerek taşranın temsilcileri merkezde ağırlanıyordu (Serbestoğlu, 2018: 763-778). Ancak reformların hayata geçirilmesinde hızla değişen dünyada zamanın darlığı, finansmanın yetersizliği ve kalifiye insan eksikliği önemli engeller olarak ortaya çıkıyordu.

Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığında devlet iflas noktasına gelmişti. Üstelik Balkanlar'daki sorunlar dolayısıyla yapılan uluslararası görüşmelerden sonuç alınamamış ve 93 Harbi patlak vermişti. Süreç ülkenin daha da büyük sorunlarla karşı karşıya kalmasına yol açmıştı. Berlin Antlaşması acı sonuçlar verse de Sultana düşünme imkânı sağlıyordu. Sultan bir taraftan içteki Saltanata paralel yapıları ortadan kaldırıyor diğer taraftan da ülkeyi abat etmenin planlarını yapıyordu. Bunun için vilayetlere gönderilen bir talimat ile ihtiyaçların bildirilmesi istenmişti. Talimatın önemli bir diğer maddesi yerel ölçekte halkın ileri gelenlerini, servet, emlak ve haysiyet ölçüğü

¹ Devletin halk ile kaynaşmasının en somut göstergelerinden birisi uygulanan sosyal politikaları. Sosyal politikalar sayesinde Sultan, halkın her ihtiyaçlarında yanında olduğunu gösteriyordu (Özbek, 2002).

ile tespit edilecekti. Ayrıca Mart 1877 ile Eylül 1880 tarihleri arasında doğum-ölüm istatistikleri ile suç cetvellerinin de merkeze bildirilmesi emrediliyordu.

1.1. Avrathisarı Kazası ve İhtiyaçları

Avrathisarı, Selanik Vilayetine bağlı bir kaza idi. Sultan I. Murad devrinde Osmanlı topraklarına katılmıştı. Buri ve İskeçe'yi eman ile elde eden Evrenos Bey idaresindeki Osmanlı kuvvetleri *Marulya*'yı muhasara ile aldı. Osmanlı muhasarası esnasında yöneticisi bir prenses olmasından dolayı Osmanlılar buraya Avrathisarı ismini vermişlerdi (İnalçık, 2010: 93). *167 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûmili Defteri I'*de Avrathisarı, Gümülcine, Yenice-i Karasu, Drama, Zihne, Nevrekop, Timurhisarı, Siroz, Sidrekapsi gibi kazalarla birlikte Paşa Sancağının sol kolunu oluşturuyordu. Avrathisarı, 1519'da Evrenos Bey vakfına ait sekiz İslam karyesinden oluşuyordu (Çalı, 2011: 90-91). 1530 yılındaki kayıtlara göre Avrathisarı nahiyesinde Yörük ve Tatarlar iskân edilmiş ve topraklar zaimlerce idare ediliyordu (Osmanlı Yer Adları, 2013: 8-33). Avrathisarı bir tarım alanı (Küçükceran, 2012: 56-65) olmasının yanında Baruthane'nin güherçile ihtiyacını karşılayan bölgelerden birisiydi (Gölen, 2006).

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Avrathisarı'nı inşa ettirenin bir kadın olduğundan bu ismi aldığını söylemektedir. Geniş bir vadi içinde kiremit örtülü taş yapılardan oluşan bahçeli evler seyyahın dikkatini çekmiştir. *Âb-ı hayat sulu şehirciktir* ifadesiyle Avrathisarı'nın çok da büyük olmadığına vurgu yapıyor. Medrese, mektep, tekke, han ve hamamları kayda değerdir. Halkının çoğu tüccar ve sanatkârdır. Müslümanların haricinde Rum, Bulgar ve Sırlar ikamet etmektedir (Evliya Çelebi, 2003: 45).

Tanzimat'ın uygulanması sürecinde Avrathisarı'nda da meclisler teşkil edildi. Kazanın sorunları ve yapılacak işler kaza idare meclisinin önemli konuları arasında idi. 29 Ağustos 1840 tarihli toplantıda gündem kaza mahkemesinin onarımı ve 8 adet at alımıydı. Tespit edilen 8.819 kuruş bedelin 5.979 kuruşu halkın vergisine eklenerek kişi başı 59 kuruş toplanmıştı (Yalçınkaya, 1995: 365).

Mahkeme binasının onarımı Avrathisarı ahalisinin üzerine yüklenen tek ekstra vergi yükü değildi. 1845 yılının başlarında kaza merkezi olan Kılış'ta kaza müdürü Ömer Ağa, masrafları yine ahalden karşılanmak üzere hükümet konağının tamirine girişmişti. 8.900 kuruş masraf yapılmıştı. 1848 yılına gelindiğinde masrafların ahalinin vergisine *bir defalık* eklenmesi tartışma yaratmıştı (BOA, MVL, 59/31). Ömer Ağa, tamirat için gerekli masrafların karşılanmasında Selanik Vilayet Meclisi'nden onay almadan

çalışmaları başlatmıştı. Oysa masrafları 2 bin kuruşu geçen kamu binalarının tamir masraflarının halktan tahsili için meclis izni gerekiyordu. Nitekim uzun tartışmalar sonrasında Meclis-i Vâlâ, Ömer Ağa'nın müdürlük konumu dolayısıyla prosedürü bilmesi gerektiğinden kendisinden tahsiline karar verildi (BOA, A. MKT.MVL, 9/28.).

Avrathisarı'nın bir başka gündeme gelen ihtiyacı Vardar Nehri üzerinde bulunan, bir tarafı yıkılmış ve diğer tarafı da yıkılmak üzere olan ahşap köprü'nün tamiri idi. Halka hizmet adına yapılacak inşaat ve tamiratlarda yine akla gelen ilk şey masrafların ahaliden tedarik edilmesiydi (BOA, İ. MVL, 136/3718.). Keşif sonucunda 61 bin kuruş bedel ile yapılacak olan köprü'nün ödeneğinin *Nafta hazinesinden karşılanması usul olsa da halkın talep ve hatırına binaen* kendilerinden tahsil edileceği ifade ediliyordu.²

Tanzimat döneminde Avrathisarı'nda devlet-millet iş birliği ile önemli yatırımlar ve hizmetler yapılmıştı. Reformların bir sonucu olsa gerek Avrathisarı, Tanzimat döneminde gelişme gösterdi. Gevgili ve Doyran'ın köyleri Avrathisarı'na bağlandı ve zamanla bu yerler de Avrathisarı bünyesinde nahiyeye dönüştü (Yalçınkaya, 1995: 365-368). Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Doyran ayrı bir kaza olarak karşımıza çıkarken Avrathisarı 141 köyden müteşekkildi (Ali Cevad, 1314: 557).

Sultan II. Abdülhamid'in iktidarına gelindiğinde talep edilen ihtiyaç listesine bakıldığında aslında oldukça mütevazı talepler gönderildiği söylenebilir. Bu taleplere baktığımızda ilki eğitime dairdi. Avrathisarı Kazası'nın merkezi Kalkış kasabasında bulunan 80 hane Müslüman ailenin çocuklarına mahsus mektebe 100 kuruş maaş ile muallim bulunamıyordu. Önceki muallim görevine devam etmediğinden okul kapatılmıştı. Çocukların cahil kalması *maarif çağında* kabul edilebilir bir durum olarak görülüyordu. Kalkış'taki sorunun Maarif Nezaretinin bir muallim görevlendirmesi, bu mümkün değilse Hristiyanların da Türkçe okuyup yazma istekleri olduğundan devletçe 150 kuruş tahsisat ilave edilerek 250 kuruş maaş ile her iki görevi yerine getirecek yetkin bir muallimin bulunması planlanıyordu (BOA, Y.PRK.UM. 2/36)

Avrathisarı'ndan gelen eğitime dair talep Osmanlı Müslüman toplumunun zihni değişiminin somut bir örneğidir. Sultan II. Abdülhamid, saltanatı boyunca yaptığı icraatlarla halkın eğitim

² Sultan II. Abdülhamid'e bildirilen ihtiyaç listesinde bir köprü ihtiyacı dile getiriliyordu. Anlaşılan o ki keşfi yapılan köprü'nün inşası gerçekleşmemişti (BOA, İ. MVL, 185/5605).

alanındaki bu taleplerine karşılık vermiştir denilebilir (Kodaman, 1991).

Avrathisarı Kazası'nın ihtiyaçlarından bir diğeri ise Osmanlı modernleşmesinin simgelerinden biri olan telgraf hattının döşenmesine dairdi (Kaçar, 1995: 15-120; Çakılcı, 2019). Ahalinin önemli bir kısmı ticaretle meşgul olduğundan daima çevre kazalarla haberleşmeleri gerekiyordu. Bu nedenle bir telgrafhaneye ihtiyaç duyuluyordu. Eğer telgraf hattı çekilir ve faaliyete geçerse bölgede ticaretin artacağı öngörülüyordu (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

Üçüncü ihtiyaç listesinde hamam ve köprü vardı. Kaza merkezi Kılıkış kasabasında akarsu yoksa da aletle su çıkartmak mümkündü. Kazanın büyüklüğüne göre yapılacak hamamın masraflarından başta belediye için de önemli bir gelir sağlanacaktı. Vardar nehrinde de belediyenin kayıklarıyla ulaşım sağlanıyorsa da özellikle kış aylarında nehir taşıdığından kayıkları da alıp götürüyordu. Nehrin ötesinde kalan 40 kadar köyün ahali si zaruri ihtiyaçlarını karşılamaktan mahrum kalıyordu. Bu nedenle uygun bir mahalde taş köprüye ihtiyaç vardı (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

1.2. Avrathisarı'nın Emlak, Servet ve Haysiyet Sahipleri

Avrathisarı Kazası dağlık olmakla beraber verimli araziye sahipti. Buğday, yulaf, mısır (Selanik Vilayet Salnamesi, 1307: 48-49), afyon, anason, armut, arpa, ayva, badem, bakla, burçak, ceviz, çavdar, darı, dut, elma, erik, fındık, haşhaş, incir, kestane, kiraz, mercimek, pamuk, pirinç, susam, şeftali, üzüm, vişne, zerdali, (Selanik Vilayet Salnamesi, 1311: 266) gibi tarım ürünleri yetiştirilirdi. Özellikle ince kabuklu üzümü meşhur olup, ihraç edilirdi (Ali Cevad, 1314: 557). Halkı keçe, dokuma bezi, kilim, alaca, gömlek bezi, yelken bezi, havlu, çorap, şarap (Selanik Vilayet Salnamesi, 1311: 266-267) imalatıyla geçinirdi. İç sarfiyattan sonra yıllık 200 bin liralık ürün kaza haricine satılırdı (Ali Cevad, 1314: 557). Kazanın merkezi Kılıkış kasabasında marangoz, demirci, bakırcı, kunduracı, pabuççu, debbağ, sarrac, ekmekçi, şekerci, tüfenkçi, kantarcı, arabacı, hasırcı, semerci, nalbant, saatçi, kalaycı ve terzi gibi zanaat erbabı bulunmaktaydı (Selanik Vilayet Salnamesi, 1320: 496-497; Selanik Vilayet Salnamesi, 1325: 261).

1831 yılında Avrathisarı Kazası'nda vergi mükelleflerinin çoğunluğu gayrimüslimdi. 4.662 gayrimüslimin 55'i âlâ, 4.593'ü evsat ve 14 edna olarak gruplandırılmıştı (Karpat, 2010: 112). Takip eden yıllarda 379 Müslüman vergi mükellefine karşı 5.600 gayrimüslim vergi ödüyordu (Yalçınkaya, 1995: 373-374).

Kaza dahilinde XIX. yüzyılın ilk yarısında 72 köy ve 23 çiftlik bulunuyordu. Sersemli, Sarıgöl ve Aşıklı İslam köyleri idi. Bunların yanında 16 köyde de Müslüman ve gayrimüslimler karışık iskan edilmişlerdi. 23 çiftlik sahibi arasında Müslümanlar dikkat çekiyordu. Bunlar yerli varlıklı kişilerdi. Timur Ağa, Halil Ağa, Ömer Paşa Karasula kasabasında, Gevgili’de Mustafa Bey, Hacı Bayram Ağa Maçıkova, İbrahim ve Salih beyler Üstüban köyünde, Kalınova’da Mustafa Bey, Hırsova’da Ali Bey, Haydarlu’da Mustafa Ağa, Ahmed ve Mustafa ağalar Selamlı’da, Ömer Paşa ve Hasan Bey ise Alihocalar, Mehmed Ağa da Butraş’da ismi geçen varlıklı çiftlik sahipleriydi (Yalçınkaya, 1995: 375). Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ünlü Yahudi banker ailesi Modianoların, Gevgili’de Gorgob başta olmak üzere üç çiftliği vardı. Avrathisarı’ndaki Dragomir çiftliği de 5.620 dönüm büyüklüğünde olup yine bu aileye aitti (İpek, 2011: 204).

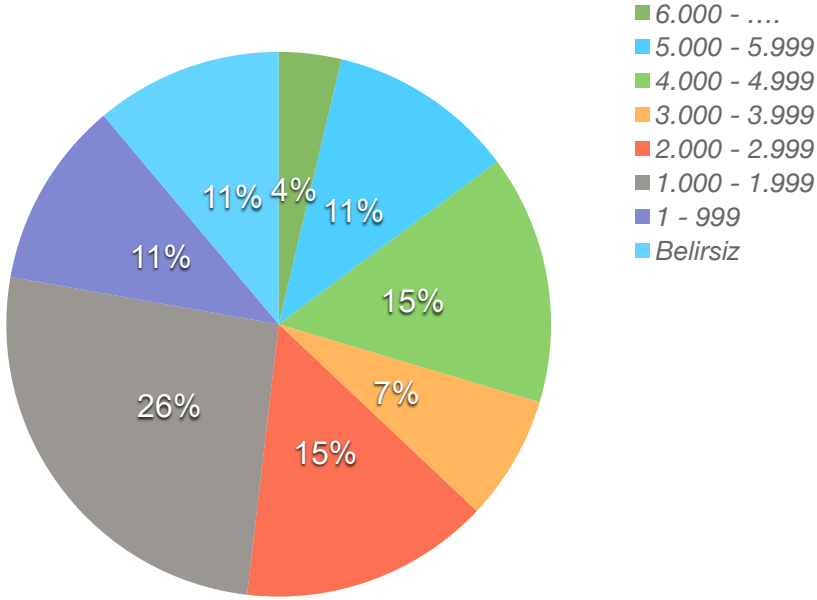
Görüldüğü üzere verimli arazilerde varlıklı aileler bulunuyordu. Sultan II. Abdülhamid, halkın içerisinde bulunan bu varlıklı kişilerin tespit edilmesi talimatı verdi. Neredeyse yüzyıl boyunca birçok yerel yatırımda ahalinin desteği vardı. Özellikle vakıfların klasik dönemde yerine getirdiği finansman işlevi artık devlet-millet iş birliği ile yapılıyordu. Sultan, devletin halk ile iletişimini güçlendirmek ve yapılacak yatırımlarda finansman imkânlarını görmek için bu envanteri çıkartmak istemiş olmalıdır.

Avrathisarı Kazası’nda hazırlanan istatistiğe göre Gevgili ve Karadağ nahiyeleri de dâhil edilerek, *en kıdem ve haysiyetleriyle, servet ve emlakça mümtaz* 106 kişi tespit edilmişti. Bunların 78’i Müslüman olup 28’i gayrimüslimdi. Tespitler yapılırken kişiler haysiyet, servet ve emlak açısından sınıflandırılmamıştır. *Vücûh* olarak tanımlanarak isimler ve birçoğunun gelirleri yazılmıştır.³ Tasnif Avrathisarı’nın merkezi olan Kılıkış kasabası için Müslüman-gayrimüslim ayrımına tabi tutulmuş iken Aşağı nahiye, Gevgili ve Karadağ için ayırım yapılmaksızın vücûh ifadesi kullanılmıştır.

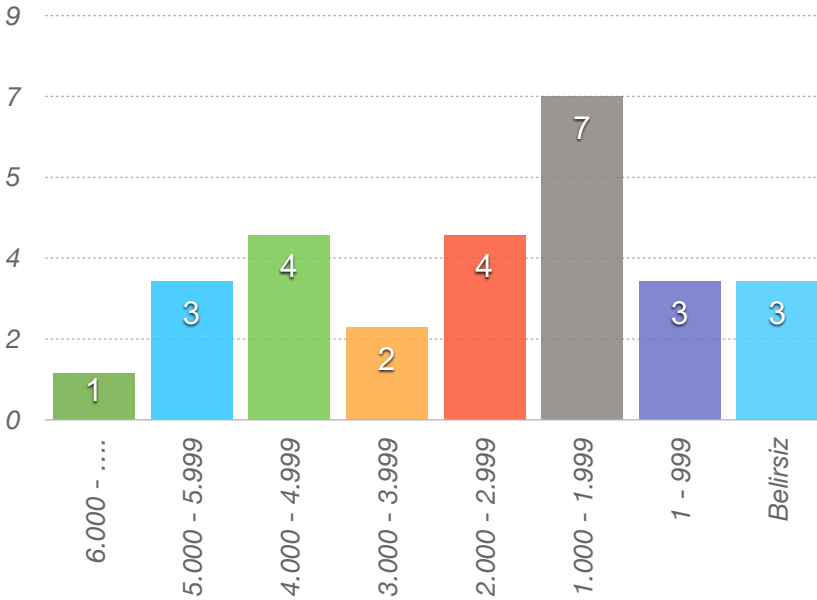
Avrathisarı Kazası’nda gelir seviyesi en yüksek olan kasaba Kılıkış idi. Müslüman ve gayrimüslimlerin ayrı ayrı kaydedildiği tabloda 10 Müslüman haysiyet, servet ve emlak sahibi olarak kaydedilmişti. Bu kişilerin ikisinin geliri belirtilmemiş olduğu halde ortalama gelirleri 2.535 kuruş civarındaydı. İçlerinden yüzbaşı unvanına sahip Ali Ağa’nın bulunması askeri sınıfın zamanla vücûh sınıfına dâhil olabilecek konuma geldiğini göstermektedir. Bununla

³ Trabzon vilayetinden gönderilen listede kişilerin isimlerinin yanında haysiyetçe birinci, servetçe ikinci veya haysiyetçe ikinci emlakça üçüncü derecededir gibi tasnife gidilmiştir. Bu derecelendirmenin neye istinaden yapıldığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır (Yüksel, 2004: 179-199).

birlikte geliri beyan edilmeyen Mustafa Ağazade Mehmed ile Hüseyin ağaların ikisinin de Meclis-i İdare azası olmaları ilginçtir.

Grafik 1. Kılıkış Kasabası Vücûhunun Gelir Dilimi

Grafik 2. Kılıkış Kasabası Vücûhunun Gelir Grafiği

Aşağı nahiyede 18 kişi vücûh olarak kaydedilmiştir. Bu kişilerden üçünün geliri kaydedilmemiştir. Bununla birlikte geliri belirtilen kişilerden Yağcılar karyesi vücûhundan Mahmud Ağa bin Abdi Ağa 59 kuruş ile en yüksek, Karapınar karyesi vücûhundan Arnabud Hasan Ağa bin Hüseyin Ağa 3 kuruşla en düşük gelir sahibiydi. Ayrıca buradaki 18 kişinin Müslüman kesimden olması dikkat çekicidir (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

Gevgili nahiyesine bakıldığında 45 kişi vücûh olarak kayıtlara geçmiştir. Müslim ve gayrimüslim olan vühucun serveti Kılık nahiyesi ile kıyaslanamayacak derecede düşüktür. Burada da en yüksek gelir 454 kuruşla Gevgili karyesinden Hacı Mustafa Ağa'ya aitken, en düşük gelir ise 1 kuruş ile Ostuyak karyesi ileri gelenlerinden Yahi Bey'indi (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

16 kişinin vücûh olarak kaydedildiği Karadağ nahiyesinde ise gelir seviyesi yine düşüktü. 209 kuruş gelire sahip Lelova karyeli Mustafa Ağa haricindekilerin kazancı 100 kuruşun altında idi (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

1.3. Avrathisarı'nda Nüfus

Toplayıcılık ve avcılıktan üretici konuma geçen insanoğlu, ilkçağlardan itibaren nüfusa dair tartışmalar yapıyordu. Gıdanın nüfusa yeterliliği perspektifiyle bakıldığında yaşlı ve hastaların kaderine terk edilmesi bir tercih olurken, savaşların yol açtığı kayıplar çok çocuklu aileleri teşvik etmiştir. Aydınlanma dönemiyle birlikte nüfus eskisiyle kıyaslandığında bilime daha çok konu oluyordu. Nüfusa dair bilimsel teoriler ortaya konulmaya başlandı (Serbestoğlu, 2014: 256-258).

Osmanlı Devleti'ne bakıldığında Gazi bir imparatorlukta nüfus bir muharip güç olmakla beraber aynı zamanda şenlendirme vasıtasıydı. Fethedilen topraklar, nüfus aktarımı ile imar ediliyordu. XIX. yüzyıla gelindiğinde nüfusun fazlalığı gelişmişliğin göstergesi haline geldi. Tanzimat reformlarının taşrada hayata geçirilmesini denetleyen müfettişler aynı zamanda evlilikleri kolaylaştırarak nüfus artışında rol oynamakla görevliydi (Serbestoğlu, 2014: 258-273). Bununla birlikte dışarıdan gelen Müslüman veya gayrimüslim göçmenler kabul edilerek, iskânları gerçekleştirilmişti (İpek, 2013: 73-82).

Avrathisarı'nın nüfusu 1831 sayımına göre 3.176 Müslüman, 6.949 gayrimüslim, 332 Çingene olmak üzere 10.457 erkek, toplamda da 20.914 kişiden oluşuyordu. Çingenelerin 221'inin Hristiyan olduğu dikkate alındığından gayrimüslim nüfus 7.170'e ulaşıyordu. Bir diğer ifadeyle kazanın %70'i gayrimüslimdi (Karpaz, 2010: 227).

Sultan Abdülaziz döneminde salgın hastalıklar ve kıtlık nüfusu olumsuz etkileyen önemli unsurlardı. Savaşların da buna eklenmesiyle

genç nüfusta önemli kayıplar verildi. Gençlerin silahaltına alınması doğurganlığı etkiledi.

Mart 1877 ile Eylül 1880 tarihleri arasında İstanbul'a rapor edilen doğum-ölüm istatistiklerine bakıldığında 29.351 olan erkek nüfusunun 29.278 ile çok da değişmediği görülmektedir. Nüfustaki değişimin bu denli az olması ve bazı yıllarda doğum ve ölüme dair sayıların bulunmaması istatistikleri biraz şüpheli hale getirmektedir (BOA, Y.PRK.UM. 2/36). Bununla birlikte Sultan'ın doğum ve ölüme dair bilgileri istemesi nüfus politikası açısından önemlidir.

1881/82-1893 nüfus sayımında Avrathisarı'nda 11.427 kadın, 12.193 erkek olmak üzere 23.620 Müslüman yaşıyordu. Ayrıca 1.252'si kadın, 1.421'i erkek toplamda 2.673 Rum; 6.958'i kadın, 7.626'sı erkek toplamda 14.584 Bulgar ve 22 kadın ile 30 erkekten oluşan toplamda 52 nüfus Katolik bulunuyordu (Karpat, 2010: 284).⁴

Sultan II. Abdülhamid amcası Abdülaziz döneminde nüfusa dair yaşanan gelişmelerin etkisiyle ve nüfusun bir güç unsuru olduğuna dair düşüncesinden olsa gerek iktidarında nüfus artışını destekleyici politikalar izlemiştir. 17 yaşını bitirmiş genç kızların evlendirilmelerine engel olunmaması için yetkililer ailelere nasihatlerde bulundular. Bunda başarılı olunmadığından özellikle dul kadınların evlenmesinde kadı kararının yeterli olduğu kabul edildi. Geçimlerini temin edememe endişesi ile çocuk doğurmamanın Müslüman nüfusu azalttığına dikkat çekildi. Uzun yıllardır gündemi meşgul eden kürtaj yasağına vurgu yapılarak, kürtaj yapan sağlıkçıların cezalandırılacağı ilan edildi (İpek, 2014: 181-182).

⁴ 1311 Tarihli Selanik Vilayet Salnamesine göre Avrathisarı'nın Merkezi Kılıkış'ın nüfusu 6.892 hanede ikamet eden 31.390 kişiden ibarettir (*Selanik Vilayet Salnamesi*,1311: 268-275).

Table 1. Avrathısarı Nüfusu (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

93 Senesi				94 Senesi				95 Senesi				96 Senesi				Birim	
Mevcut	Doğum	Ölümler	Ash	Mevcut	Doğum	Ölümler	Ash	Mevcut	Doğum	Ölümler	Ash	Mevcut	Doğum	Ölümler	Ash		
203	-	-	253	253	-	-	253	253	-	-	253	253	-	-	253	Kalkıs kasabası Müslüman	
40	-	-	40	40	-	-	40	40	-	-	40	40	-	-	40	Müslüman Kibiti	
2.470	-	-	2.470	2.470	-	-	2.470	2.470	-	-	2.470	2.470	-	-	2.470	Hristiyan	
2.818	73	57	2.802	2.853	67	32	2.818	2.864	48	37	2.853	2.819	11	56	2.864	Avrathısarı kasabası Müslüman	
2.871	74	87	2.884	2.871	-	-	2.871	2.861	7	17	2.871	2.855	19	25	2.862	Hristiyan	
27	6	-	21	27	-	-	21	21	-	-	21	21	-	-	21	Müslüman Kibiti	
5.935	206	147	5.874	5.909	120	75	5.874	5.909	-	-	5.909	2.908	11	12	2.909	Karadağ nahiyesi Müslüman	
2.585	94	62	2.553	2.585	42	42	2.585	2.585	-	-	2.585	2.585	-	-	2.585	Hristiyan	
23	1	14	36	22	1	2	23	21	1	3	23	27	1	1	27	Müslüman Kibiti	
5.911	-	-	5.911	1.911	3	3	5.911	5.791	131	251	5.911	5.787	8	12	5.791	Gevgili nahiyesi İslam	
6.507	-	-	6.507	6.507	-	-	6.507	6.507	-	-	6.507	6.513	13	7	6.507	Hristiyan	
29.540	454	367	29.351	29.448	233	154	29.377	29.322	307	308	29.443	29.278	69	113	29.329	Toplam	

Mart 1877 ile Eylül 1880 tarihleri arasında meydana gelen ölüm, doğum sonucu 29.278 mevcut erkek olduğu tespit edilmişti.

Sonuç

Sultan Abdülhamid, ağabeyi Murad'ın veliahtlığında rahat bir şehzadelik geçirmişti. Ancak amcası Sultan Abdülaziz'in hal edilmesi ve ardından Murad'ın da sağlık sorunları gerekçe gösterilerek tahtan indirilmesiyle kendisini saltanat makamında bulmuştu. Onu iktidara getiren Mithat Paşa ve ekibine rağmen kendi politikalarını uygulamakta kararlıydı. Nitekim sultanın otoritesini paylaşımına açmak için tahta çıkmanın bir şartı olarak önüne sürülen Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koyan Abdülhamid, Mithat Paşa'nın sürgüne gönderilmesi olayında görüldüğü gibi anayasayı iktidarını güçlendirecek bir araç olarak kullanmıştır. Tanzimat reformlarıyla başlayan Babıali asrı, Abdülhamid ile Yıldız Devrine dönüşmüştür.

Sultan Abdülhamid, 1880'lerin başından itibaren devletin idaresini Yıldız'a taşımıştır. Yıldız'da alternatif bürokratik teşkilatlanma yaratarak merkez ve taşra idaresini bizzat kendisine bağlamıştır. Gerek açık gerekse de hafiye teşkilatı gibi gizli haber akışıyla ülkedeki gelişme ve değişimden haberdar olmuştur. İmar, eğitim, kültür, nüfus, askeri gibi pek çok alanda reformlar gerçekleştirmiştir. Tüm bu reformları hayata geçirirken fırsatları kullandığı, yerinde politik kararlar aldığı şüphesizdir. Ancak uyguladığı politikaların alt yapısını Yıldız iktidarının ilk yıllarında tespit ettiği açıktır. Vilayetlere gönderilen emirle kazaların ihtiyaçları tespit edilmiştir. Yol, köprü gibi bayındırlık alanında yapılması gerekenlerin yanında binasından muallimine kadar eğitime dair de göz ardı edilemeyecek talepler Sultan'a ulaştırılmıştır. Sultan bu taleplerle birlikte halkın haysiyet, servet ve emlakça ileri gelenlerinin de listesini hazırlatmıştır. Burada özellikle ayanlık döneminden itibaren taşrada yatırımların önemli oranda hanedanlar eliyle yapıldığı dikkate alındığında Abdülhamid, *vücûhu* taşrada yatırımları finanse edecek veya halk ile Yıldız arasında iletişimi sağlayacak kişiler olarak görmekteydi. Böylece devlet- halk birlikteliği ile kalkınmayı sağlayacak, dahası muhaliflere karşılık iktidarının halkla bağlantısını sağlamlaştıracaktı.

Sultan Abdülhamid'in Yıldız iktidarına başlarken talep ettiği önemli bir veri de nüfusa dairdi. Sultan 1877 yılı başından 1880 yılı eylülüne kadar nüfus verilerini istemiştir. Her ne kadar bazı yıllarda doğum ve ölüme dair sütunlar boş bırakılmış hatta dört yıl boyunca kaza nüfusunda herhangi bir değişim gözlemlenmemişse de burada önemli olan Sultan'ın nüfusu önemsemesidir. Böylece iktidarında nüfus artışına dair destekleyici politikalar üretecek olan Abdülhamid'in topladığı bu istatistikleri kullandığına şüphe yoktur. Nitekim Avrathısarı Kazası'nda gönderilen talepler içerisinde eğitimin ihtiyaç

olarak gösterilmesi Abdülhamid'in bu alanda yaptığı yatırımlar göz önüne alındığında anlamlıdır. Yine Avrathisarı Kazası örneğinde nüfus artış hızının adeta sıfırlandığı dikkate alındığında Sultan'ın nüfus artışını teşvik etmesinin altında somut verilerin olduğunu görürüz.

Kaynakça

I. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA, MVL, 59/31.
BOA, A. MKT. MVL, 9/28.
BOA, İ. MVL, 136/3718.
BOA, Y.PRK. UM. 2/36.

II. Salnameler

- 1307 *Sene-i Hicriyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi*. Vilayet Matbaası, 1307.
1311 *Sene-i Hicriyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi*. Hamidiye Mektebi Sanayii Matbaası.
1320 *Sene-i Hicriyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi*. Selanik Hamidiye Matbaası.
1325 *Sene-i Hicriyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi*. Selanik Hamidiye Matbaası.

III. Kitap ve Makaleler

- Akyıldız, A. (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform (1836-1856)*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
Ali Cevad (1314). *Memâlik-i Osmâniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı*. C.2. Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası.
Barlak, H. (2019). Improvements and Public Works in the Hijaz Province 'The Rule of Sultan Abdulhamid II'. *Journal of Ottoman Legacy Studies*, 6 (15). Erişim: <http://www.osmanlimirasi.net/dergi//improvements-and-public-works-in-the-hijaz-province-the-rule-of-sultan-abdulhamid-ii-pp-329-351201907564bdf5.pdf>
Çakılcı, D. (2019). *Rumeli Telgraf Hatları (154-1876)*. Ankara: TTK Yayınları.
Çalı, A. (2011). *Gazi Evrenos Bey*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Duymaz, A. Ş. (2017). Isparta İdadisi. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 4 (9). Erişim: <http://www.osmanlimirasi.net/dergi//isparta-idadisi-ss-43-5620170718a64b7.pdf>

- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli (2003). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı-Robert Dankoff (Haz.) 8. Kitap. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Georgeon, F. (2006). *Sultan Abdülhamid*. Bertkay, A. (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gölen, Z. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Baruthâne-i Âmire (XVIII. Yüzyıl)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Hanioğlu, M. Ş. (2006). Turkism and the Young Turks, 1889-1908. Hans- Lukas Kieser (Ed.). *Turkey Beyond Nationalism Towards Post-Nationalist Identities* içinde (s. 3-19). London: I.B. Tauris.
- İnalçık, H. (2010). *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*. İstanbul: İsam Yayınları.
- İpek, N. (2013). Sultan Abdülaziz Dönemi Nüfus Politikası. *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, Tam Metni içinde (s.73-82).
- İpek, N. (2014). II. Abdülhamid Devri Nüfus Politikası (1876-1908). *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu Selanik 20-21 Şubat 2014 Tam Metni* içinde (s. 171-182).
- İpek, N. (2011). *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kaçar, M. (1995). Osmanlı Telgraf İşletmesi. Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.). *Çağını Yakalayan Osmanlı İçinde* (s. 45-120). İstanbul: IRCICA.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Küçük, C. (1988). Abdülhamid II. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 1, ss. 216-224). İstanbul.
- Küçükceran, Z. (2012), *Agrarian Economy and Primary Education in The Salonican Countryside in The Hamidian Period (1876-1908)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2018). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)* (2013). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özbek, N. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, K. (2006). Tanzimat'ın Kent Reformları: Türk İmar Sisteminin Kuruluş Sürecinde Erken Plânlama Deneyimleri (1839–1908). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 7 (2), 149-180.

- Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*. İstanbul: İşbankası Kültür Sanat Yayınları.
- Serbestoğlu, İ. (2014). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Algısının Değişimi ve Nüfusu Arttırma Çabasında Müfettişlerin Rolü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (31), 255-274.
- Serbestoğlu, İ. (2018). Tanzimat'ın Uygulanmasında Bir Yöntem Olarak Teftiş. *XVII. Türk Tarih Kongresi (15-17 Eylül 2014) Tam Metni içinde* (s. 763-778).
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2010). Mustafa Celâleddin Bey'in Bir Eyaletin Islah ve İmarı Hakkında Mükâleme Adlı Risalesi ve 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İmar Kavramının Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Cumhuriyetin Harcı Modernitenin Altyapısı Oluşurken* içinde (s. 1-14). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yalçınkaya, M. A. (1995). The Provincial Reforms of The Early Tanzimat Period as Implemented in The Kaza of Avrethisari. *OTAM*, (6), 343-385.
- Yüksel, A. (2004). Trabzon Valisi Sırrî Paşa'nın 1880 Tarihli Bir Raporuna Göre Doğu Karadeniz'in Önde Gelen Aileleri. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, (16), 179-199.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Ek: Avrathisar Kazası'nın Haysiyet, Servet ve Emlak Sahipleri⁵

İsim	Servet
• Kılıkış kasabasında vücûh-i İslam	
Vücûhdan Molla Efendi	2.713
Vücûhdan Ömer Ağazade Ali Bey	1.473
İdare Meclis Azasından Mustafa Ağazade Mehmed Ağa	
Vücûhdan Hacı Osman Ağa	1.266
Vücûhdan Mutan Ağa	5.517
Vücûhdan Kadiri Efendi	5.427
Vücûhdan Mehmed Ali Ağazade Hasan Ağa	437
Vücûhdan Mahsud Ağa	4.233
Vücûhdan Yüzbaşı Ali Ağa	4.288
İdare Meclis Azasından Hüseyin Ağa	
• Kılıkış kasabasında vücûh-i Hristiyan	
Vücûhdan Yorgi Ezlatar Ağa	34
Vücûhdan Şirogancı Niko Stefan	1.951
Vücûhdan Sabuncu Petro Delu Ağa	3.152
Vücûhdan Yorgi Nikolca Ağa	2.156
İdare Azasından Tenco Papa Stefan Ağa	1.941
Vücûhdan Betros Gogo Ağa	606
Vücûhdan Köse Yorgi Ağa	2.412
Vücûhdan Sekometde Ağa	1.191
Vücûhdan Metroniseko Ağa	2.922
Vücûhdan Metrotanaş Ağa	3.611
Vücûhdan Metco Papa Kosta Ağa	4.766
Vücûhdan Tenco Yorgi Kosta Ağa	1.799
Vücûhdan Hacı Tino Ağa	6.339
Nikola Dobko Ağa	5.454
Vücûhdan Sarraf Gonca Ağa	
İdare Azasından Hristonis Ağa	4.642
Vücûhdan Metro Saykı Ağa	1.568
• Aşağı Nahiyenin Vücûhu	
Hacıponis karyesi vücûhdan Mustafa Ağa	

⁵ BOA, Y.PRK.UM. 2/36.

Sarıköy mahallesi vüçûhundan Hüseyin Ağa	8
Mahalle-i mezbur Vüçûhundan Timur Ağa	18
Sarıköy mahallesi vüçûhundan Musa Ağa bin Ali Ağa	43
Mahalle-i mezbur vüçûhundan Hacı Emin Ağa bin Ahmed Ağa	46
Butreş karyesi vüçûhundan Ahmed Ağa bin Süleyman Ağa	19
Yağcılar karyesi vüçûhundan Mahmud Ağa bin Abdi Ağa	59
Armudcu karyesi vüçûhundan Veli Belvan Ağa	22
Karye-i mezbur vüçûhundan Timur Ağa bin Ahmed Ağa	25
Karye-i mezbur vüçûhundan Mehmed Ağa bin Ömer Ağa	42
Gürgün karyesi vüçûhundan Şaban Ağa	
Karye-i mezbur vüçûhundan Hacı Hasan Ağa	
Serimli mahallesi vüçûhundan Arnabud Hasan Ağa bin Mehmed Ağa	10
Mahalle-i mezbur vüçûhundan Veysel Ağa bin Timur Ağa	22
Karapınar karyesi vüçûhundan Arnabud Hasan Ağa bin Hüseyin Ağa	3
Karye-i mezkur vüçûhundan Karacaabadlı Ahmed Ağa	29
Ahasanobası karyesi vüçûhundan İbiş Ağa bin Hacı Yusuf Ağa	47
Karye-i mezbur vüçûhundan Hacı Memiş Ağa bin Hüseyin Ağa	32
• Gevgili Nahiyesi Vüçûhu	
Mayadağ Ahalisi vüçûhundan Hacı Hasan Ağa	
Mahalle-i mezbur vüçûhundan Zadere Ahmed Ağa	

Mahalle-i mezbur vücûhundan Sağır Molla Ali Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hacı Aguzade Veli Ağa	
Mahalle-i Mezbur vücûhundan Hacı İbrahim Ağa	
Mahalles-i mezbur vücûhundan Zadere Mehmed Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Tırbancı Hüseyin Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Mahmud Ali Ağa	
KaraSinanlı mahallesi vücûhundan Yüzbaşı İsmail Ağa	166
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hacı Ahmed Ağa	342
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hekim Ali Ağazade İbrahim Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Tatar Ali Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Turhan Ali Ağa	187
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hekim İbrahim Ağa	351
Mahalle-i mezbur vücûhundan Uzun Ahmed Ağazade Hüsetin Ağa	148
Elçak mahallesi vücûhundan Adem Ağa	136
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hacı Alihan Ağazade Hasan Bey	38
Mahalle-i mezbur vücûhundan Kama Hüseyin Ağa	23
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hacı Abdullah Ağazade Bayram Ağa	37
Gevgili karyesi vücûhundan Sadık Ağa	278
Karye-i mezbur vücûhundan Hacı Mustafa Ağa	454
Karye-i mezbur vücûhundan Hacı Zakir Ağa	118

Karye-i mezbur vücûhundan Yayakçalı Ağa	
Bağdancı karyesi vücûhundan Molla Hıfzullah Ağa	48
Bağdancı karyesi vücûhundan Osman Ağa	125
Bağdanca karyesi vücûhundan Petro Ağa	114
Karye-i mezbur vücûhundan Goşe Ağa	220
Karye-i mezbur vücûhundan Kostantin Kırçtaç Ağa	183
Karye-i mezbur vücûhundan Deli Dino Ağa	2
Karye-i mezbur vücûhundan Kılıç Metro Ağa	130
Ostuyak karyesi vücûhundan Yahı Bey	1
Karye-i mezbur vücûhundan İstamen Mendal Ağa	72
Karye-i mezbur vücûhundan İcukollu Ağa	104
Bubreğ karyesi vücûhundan Veysi Ağa	17
Nikoretçe karyesi vücûhundan Hacı Ali Ağa	57
Bugroç Karyesi vücûhundan İsmail Ağazade Ali Ağa	96
Karye-i mezbur vücûhundan Süleyman Ağazade Halil Ağa	110
Devehalil mahallesi vücûhundan Hüseyin Ağa	12
Mackoh karyesi vücûhundan Yusuf Kozmu Ağa	31
Boymatça karyesi vücûhundan Hacı Mülazim Ağa	169
Karye-i mezbur vücûhundan Emin Ağa	120
Karasuha karyesi vücûhundan İbrahim Ağa	71

Karye-i mezbur vücûhundan Kara Hasan Ağa	65
Gurenhit karyesi vücûhundan Hacı Mutan Ağa	24
Merzin karyesi vücûhundan Hacı Ahmed Ağa	44
• Karadağ Nahiyesinin Vücûhu	
Isnefçe karyesi vücûhundan Ahmet Ağa	29
Karye-i mezbur vücûhundan Topçu Ali Ağa	26
Karye-i mezbur vücûhundan Ali Ağazade Bekir Ağa	28
Karye-i mezbur vücûhundan Osman Beyzade Ahmed Bey	33
Karye-i mezbur vücûhundan Necib Ağa	30
Karye-i mezbur vücûhundan Ali Bey	
Reyan karyesi vücûhundan Mehmed Efendi	78
Karye-i mezbur vücûhundan Osman Ağazade Ömer Efendi	75
Karye-i mezbur vücûhundan Hasan Efendi	4
Karye-i mezbur vücûhundan Latif Ağa	5
Sarıdoğanlı mahallesi vücûhundan Abdullah Efendi	1
Lelova karyesi vücûhundan Mustafa Ağa	209
Mecdirek karyesi vücûhundan Mutan Ağa	46
Mürselli mahallesi vücûhundan Ali Osman Ağa	46
Kuşve karyesi vücûhundan Latif Ağazade Emin Ağa	24
Koztodorak karyesi vücûhundan Serhoş Deli Ağa	26